

Interne herstelbemiddeling in de forensische jeugdpsychiatrie

Een verhaal uit De Patio

Geert Taghon

De residentiële afdeling waarover in dit artikel geschreven wordt is een intensieve behandel eenheid voor jongens met een MOF-statuu t (als Misdrijf Omschreven Feit). Agressie komt frequent voor op een forensisch jeugdpsychiatrische afdeling. In dit artikel wordt ingegaan op herstel en bemiddeling na dergelijke agressie-incidenten op onze afdeling. Het doel en de werkwijze worden besproken. Daarna volgt een weergave van wat in de literatuur terug te vinden is over mogelijkheden en beperkingen van Interne Herstelbemiddeling (IHB). Een belangrijk aspect van IHB is de machtsvrije communicatie, iets wat verduidelijkt wordt aan de hand van een praktijkvoorbeeld. Hoe relaties hersteld kunnen worden sluit daar vervolgens op aan. Daarna wordt nog stilgestaan bij een aantal werkingsprincipes van bemiddeling. We sluiten het artikel af met bedenkingen en aanbevelingen.

Op een woensdagnacht kreeg de nachtverpleegkundige een telefonische oproep van Ruben, een vijftienjarige jongen die op onze afdeling verbleef. Toen ze bij Ruben langsing om te horen wat er aan de hand was, werd ze door hem overmeesterd. Ruben slaagde erin om de alarmtelefoon van de nachtverpleegkundige te bemachtigen en deze buiten haar bereik te gooien. Hij eiste dat ze hem zou buitenlaten en sleurde haar door de gang. Aan de uitgang verplichtte hij haar om de voordeur van onze gesloten afdeling

te openen. Eenmaal de deur van de afdeling open was, zag onze nachtverpleegkundige iemand op de gang en riep om hulp. Hierop snoerde de jongere haar keel dicht, smet haar op de grond en schopte in haar borstkas. Hij forceerde de voordeur en slaagde erin te ontvluchten.

De uitdaging waar we voor stonden, bestond uit het zoeken naar mogelijkheden om de relatie tussen jongeren en begeleiders na ernstige agressie-incidenten te herstellen. Het is immers voor begeleiders niet altijd evident om na een intens voorval de nodige energie te vinden om met de jongere verder te werken. Ook bij de jongeren merkten we dat zij zich tegenover de begeleider vaak geen houding wisten te geven. Interne Herstel Bemiddeling (IHB) is een manier om de afstand die is ontstaan ten gevolge van een agressie-incident, opnieuw te overbruggen. Door een herstelbeweging te maken geeft de jongere te kennen dat hij het opnieuw haalbaar ziet om samen te werken. Met IHB proberen we naast het herstellen van de hulpverleningsrelatie ook een verder liggend doel te bereiken, namelijk het reflectief vermogen van de jongere vergroten en gedragsverandering teweegbrengen. Door onze positieve ervaringen met IHB raakten we ervan overtuigd dat deze wijze van werken een hefboom kan betekenen in het creëren van een veilig en therapeutisch groepsklimaat.

Interne herstelbemiddeling

Het idee om te werken rond interne herstelbemiddeling is ontstaan in een periode waarin er op onze afdeling veel fysieke agressie plaats vond en hierbij duidelijk werd dat jongeren dit als 'normaal' beschouwden. Zo zei Danny dat wij dan ook eens zouden ervaren wat het betekende om klappen te krijgen. Nadat hij was uitvlogen merkte hij op: 'Mijn vader heeft mij genoeg geslagen, nu weten jullie ook eens wat dat is.' Uiteraard werd er van de jongeren verwacht dat ze een bijdrage leverden in het herstel van de materiële schade als onderdeel van hun sanctie. Toch bleef het gevoel dat er met deze situaties meer kon gebeuren en zelfs ingezet konden worden in een leerproces voor de jongeren. Daarnaast was het van belang om te voorkomen dat relaties tussen de jongeren onderling of relaties tussen de jongeren en de medewerkers verzuurden door de agressieve uitbarstingen.

Met een doelgroep die weinig kan reflecteren en weinig 'taal' heeft was dit een hele uitdaging.

Interne herstelbemiddeling (IHB) is een methodiek die zich richt op het herstel dat volgt op conflicten in de residentiële instelling of voorziening. Deze conflicten kunnen zich afgespeeld hebben tussen jongeren onderling of tussen een jongere en een begeleider. Via IHB wil de hulpverlener de dialoog herstellen tussen dader en slachtoffer waarbij de nadruk wordt gelegd op het herstellen van de immateriële schade, namelijk de relatie. Dit kan parallel lopen aan de sanctie die de jongere kreeg voor de (fysieke) agressie. Het is belangrijk er alert voor te zijn dat herstel niet enkel gebeurt wanneer materiële zaken stuk gemaakt of mensen fysiek werden aangevallen, maar ook als door verbale bedreigingen of verwijten de relatie werd aangetast en de relatie daardoor hersteld moet worden. Uiteraard kan de vraag gesteld worden waar je – als het gaat om verbale agressie – de grens legt. Voorlopig hanteren wij het principe dat herstel plaatsvindt als de verbale agressie bestond uit het bedreigen van anderen en/of er sprake was van zeer kwetsende, persoonsgerichte verwijten.

Om IHB te implementeren op onze dienst werden enkele basisgedachten met het team besproken. IHB kan pas slagen als het geïntegreerd is in de cultuur van de afdeling (net als debriefing na agressie) waardoor het deel uitmaakt van de basishouding van alle begeleiders.

Het bleek dat herstel bij deze doelgroep niet per definitie een gesprek moet zijn. Voor veel van deze jongeren is spreken en reflecteren niet vanzelfsprekend; zij kiezen eerder om iets te 'doen' dan om te spreken. Afhankelijk van het gebeurde en afhankelijk van de mogelijkheden en interesses van de jongere lieten wij hen een tekening of schilderij maken, de afwas doen, de muur herstellen, ...

De interesses van de betrokkenen in het herstelproces kunnen een hefboom vormen bij het herstellen van de relatie. Ook het samen uitvoeren van het herstel, de jongeren met een begeleider, heeft een positief effect op de relaties en op het team. Maar deze gedachte houdt in dat het team het de jongere ook moet 'gunnen' om te genieten van zijn herstel. Als ervoor werd gekozen om iets individueels te maken, zoals een schilderij of tekening, laten we de jongere zelf zijn werkje afgeven aan het slachtoffer. Het

persoonlijk afgeven van de herstelopdracht is een moment van verbinding tussen de jongere en de begeleider (of tussen de jongeren onderling). Ook merken we dat de begeleiders dit persoonlijk contact belangrijk vinden. Ze merken zo dat de jongere een stap zet naar hen toe. In het verleden hadden we soms de ervaring dat jongeren dit contact probeerden te vermijden door hun herstelopdracht aan een collega-begeleider te geven.

Wat anderen zeggen

Onderzoek van Newell (2002) en Edgar en Newell (2006) in Engelse gevangenissen bracht aan het licht dat herstelgericht werken kan bijdragen tot het vergroten van de veiligheid en zo onrechtstreeks een positief effect heeft op de groep waarin de daders verbleven. Het zou er namelijk voor zorgen dat een meer harmonieus klimaat wordt bevorderd. Uit een recent onderzoek dat onder andere gepubliceerd is in het Engelse tijdschrift *Journal of Children's Services* (Van der Helm, Boeke, Stams, & van der Laan, 2011) blijkt dat een goede ondersteuning van de pedagogische medewerker in de leefgroep cruciaal is voor het leefklimaat.

Dichter bij huis geeft het onderzoek verricht in Forensisch Centrum Teylingereind aan dat de kwaliteit van het leefklimaat een belangrijke invloed heeft op de ontwikkeling van jongeren (Van der Helm, 2011). Een positief leefklimaat, gekenmerkt door support en responsiviteit van pedagogisch medewerkers met daarbij voldoende mogelijkheden voor persoonlijke groei, en een gestructureerde en veilige atmosfeer, waarbij jongeren en medewerkers elkaar met respect behandelen, kunnen bijdragen tot stabilisatie van een persoonlijkheidsproblematiek, tot minder agressie. Daarenboven dragen ze ook bij tot de ontwikkeling van ondermeer een interne *locus of control* (verantwoordelijkheid nemen voor je eigen daden), tot behandelmotivatie en tot groei van empathie en geweten. Ze verminderen ook criminele cognities en problematische denkpatronen (Van der Helm, van Genabeek, Stams, & van der Laan, 2011; Groeneweg, van der Helm, & Stams, 2013).

Vanuit literatuuronderzoek stellen we vast dat het werken aan herstel een positieve invloed heeft op zowel de jongere als zijn leefklimaat. En

dit leefklimaat heeft op zijn beurt opnieuw een positieve invloed op het individuele ontwikkelingsproces van de jongere.

Vanuit de systeemtheorie (Bornfenbrenner & Ceci, 1994; Sameroff, 2009; Van der Helm & Stams, 2012) stelt men dat gedrag van jongeren in de leefgroep en het professioneel handelen van begeleiders en leidinggevendenden met elkaar een dynamisch systeem vormen dat in een positieve of een negatieve feedbackcyclus kan uitmonden (Gravine & Patterson, 2006 geciteerd in van der Helm, Stams, et al., 2011; Patterson & Bank, 1989). Hierbij kunnen we veronderstellen dat het werken aan interne herstelbemiddeling een positieve invloed kan hebben op dit dynamisch systeem.

Toch merken we in onze dagelijkse praktijk dat het werken rond herstel niet altijd een evidentie is en heel wat inspanningen vraagt van zowel leidinggevende, het team als de jongeren. Hierbij is de motivatie om te werken met herstel heel sterk afhankelijk van het perspectief van waaruit men naar herstel kijkt. Het onderzoeksrapport van Wolthuis en Vandenbroucke, *Schade herstellen tijdens jeugddetentie* (2009), heeft ons hierbij geholpen. In dit rapport geeft Van Rhijn (2007) aan dat er drie belangrijke motieven zijn om herstelgericht te werken, namelijk vanuit een organisatorisch perspectief, pedagogisch perspectief en victimologisch perspectief. Pas als men rekening houdt met deze drie perspectieven heeft herstel een grote kans op slagen.

Met een organisatorisch perspectief wordt bedoeld dat het van belang is dat het teamlid gehoord wordt en zich gesteund voelt. Dit maakt een onderdeel uit van het debriefingklimaat. Voor de jongere is het een manier om het opnieuw 'goed' te maken en zich opnieuw aan te passen aan de verwachtingen van de groep en voorziening. In dit kader is het noodzakelijk om alle betrokkenen te betrekken in herstel.

Naast het sanctionerend aspect als gevolg van het conflict en de agressie is het van belang de jongere te laten ervaren dat conflicten op een andere manier opgelost kunnen worden dan op een agressieve manier. Dit is het pedagogisch perspectief. Het is met andere woorden een belangrijk leer-moment. IHB heeft ook een signaalfunctie. Het geeft het signaal dat de hulpverleners agressie ernstig nemen. Om IHB te implementeren is het

van belang het team te overtuigen dat dit een meerwaarde is in de werking. Veel jongeren negeren hun daden of de effecten van hun agressieve uitbarstingen. Hierdoor neigen teamleden soms te sterk te focussen op sancti- oneren. Om de IHB-gedachte zoveel mogelijk op een correcte manier te implementeren in de werking, zonder daarbij de achterliggende visie van IHB uit het oog te verliezen, is de aanwezigheid en de bijsturing door een leidinggevende zeer belangrijk.

Wanneer we het slachtoffer centraal stellen, spreken we van het victi- mologisch perspectief. Binnen dit perspectief geeft het genoegdoening als de begeleider merkt dat de jongere een herstelbeweging maakt om zo de relatie te herstellen. De investering doen primeert hier en is betekenisvol voor de relatie met de begeleider en alle andere betrokken partijen. De begeleider geeft door zijn bereidheid om in gesprek te gaan met de jongere aan dat hij de jongere niet verwerpt. Het is ook een moment waarop de jongere kan verwoorden wat het bij hem teweeg bracht en wat hij over het gebeurde denkt. De jongere krijgt op dat moment de kans om op zijn manier aan de begeleider te zeggen 'sorry' en 'ik wil terug met jou samen- werken'.

Ruben, die na het overmeesteren van de nachtverpleegkundige was weg- gelopen, werd uiteindelijk onder politiebegeleiding weer opgenomen. De nachtverpleegkundige was ten gevolge van het incident drie weken werk- onbekwaam.

Tijdens haar afwezigheid was er regelmatig contact met haar; dit zowel door collega's als mijzelf, als coördinator. Daarnaast waren er ook meerdere gesprekken met Ruben, waarbij ik de rol had van 'onpartijdige bemid- delaar'. Ruben wist dat hij naast het herstel naar het team (want ook zij waren sterk onder de indruk van het gebeuren), ook een herstelopdracht kreeg naar de nachtverpleegkundige. Ruben koos ervoor om voor het team een kaart te maken. Hij had over zijn kaart een gesprek met zijn individu- ele begeleider en mijzelf als coördinator. De bevindingen van dit gesprek werden teruggekoppeld naar het team. Voor de nachtverpleegkundige maakte hij een tekening van het gevecht in de gang en schreef hierbij al- lerlei woorden en zinnen die zijn gevoelens weergaven. Hij wist dat er, van zodra de nachtverpleegkundige er klaar voor was, ook een herstelgesprek zou plaatsvinden tussen hen beiden.

Machtsvrije communicatie

Bij het introduceren van herstelgericht denken werd stilgestaan bij hoe een bemiddelende rol kan worden vormgegeven. Inspiratie werd gevonden bij de Duitse filosoof en socioloog Jürgen Habermas. Habermas (1988) geeft aan dat het van belang is te streven naar een machtsvrije communicatie waarin principiële gelijkwaardigheid centraal staat. Hierbij geeft hij aan dat alle deelnemers aan het gesprek gelijke kansen moeten krijgen om in het gesprek argumenten van anderen te bekritisieren, eigen argumenten aan te brengen of om te kunnen doorvragen naar vooronderstellingen van anderen. Van belang is om geen enkele opvatting voor kritiek te immuniseren, maar iedereen de kans te geven de discussie met argumenten te beïnvloeden. Habermas spreekt van een 'rationele consensus' wanneer iedereen in een discussie de kans heeft gehad om 'neen' te zeggen, kritiek uit te oefenen, tegen te spreken en men toch tot een overeenstemming kon komen. Men heeft dan alle sterke argumenten onder de loep genomen en de mindere argumenten laten vallen. De argumenten die overblijven zijn dan de rationele, de redelijke argumenten. Dit alles is volgens Habermas pas mogelijk als er geen machtsverschil is tussen de betrokkenen. 'Anders moet ik misschien bang zijn dat diegene die ik heb tegengesproken mij morgen een sanctie zal geven, of dat de nieuwe afspraken worden genegeerd.'

Binnen onze werking is 'geen machtsverschil' een ideaal model, gezien de geslotenheid van de afdeling en het dwingend kader van justitie. De gedachtegang van Habermas is dus veeleer een denkkader. In het werken rond herstel is het voor ons van belang om zeer bewust om te gaan met 'macht' en te streven naar een 'houding van gelijkwaardigheid'.

Ook Habermas is er zich van bewust dat het streven naar 'geen machtsverschillen' alleen mogelijk is in een ideale wereld. Hij geeft aan dat veel discussies berusten op grote machtsverschillen (ouder-kind, leerkracht-leerling, begeleider-jongere). Zo kan de jongere zeggen: 'ik ga akkoord met de begeleider', vanuit de gedachte dat de begeleider de hogere in rang is. De begeleider heeft het laatste woord, hij kan een machtsvrije discussie over zijn opvattingen verbieden, hij staat boven de kritiek van de jongere. Binnen herstelgericht werken is het van belang ons hiervan bewust te zijn en te focussen op de gezamenlijke inspanning van het herstellen van de

relatie. Het samen tot een akkoord komen om van daaruit opnieuw samen te werken vormt de basis van ons herstelgericht denken.

Dit gedachtegoed van Habermas vindt naar onze mening ook aansluiting bij het gedachtegoed van Kohlberg (1985). Kohlberg geeft aan dat door te werken aan herstel, de morele ontwikkeling gestimuleerd wordt. Maar dit kan pas als gestreefd wordt naar een leefklimaat in de vorm van *Just Community*; een klimaat van een rechtvaardige gemeenschap waarbinnen de onderlinge communicatie van macht is ontdaan en waarbij argumentatie telt. Men handelt niet vanuit vooringenomen posities.

Na drie weken werd een herstelgesprek georganiseerd, net voordat de nachtverpleegkundige weer zou starten met werken. Tijdens dit gesprek kon de nachtverpleegkundige haar gevoelens uiten. Ruben luisterde naar haar. Ze vertelde dat haar vertrouwen was geschaad en zij sterk onder de indruk was van het gebeurde. Ze hoopte dat de positieve band die ze voorheen hadden (praatje voor het slapengaan) terug zou komen en het vertrouwen hersteld kon worden. De jongen gaf te kennen dat hij spijt had. Hij vertelde dat het niet persoonlijk gericht was, maar dat hij op dat moment geen andere uitweg zag. Gedurende dit gesprek merkte ik dat beiden zonder veel tussenkomst van mijzelf in gesprek waren en samen zochten naar hoe ze opnieuw verbinding konden maken. Na het gesprek zei de jongere opgelucht te zijn dat het achter de rug was en de verpleegkundige niet kwaad bleef. De verpleegkundige zelf gaf te kennen dat het veel beter was verlopen dan ze zich had voorgesteld en het voor haar haalbaar leek om opnieuw met hem aan de slag te gaan.

Het was voor mijzelf de tweede maal in korte tijd dat na een zeer ernstig agressie-incident het herstelgesprek zorgde voor een nieuwe start en contact tussen de jongere en de verpleegkundige.

Werkingsprincipes op onze afdeling

Het is van belang om vanaf het begin van de opname transparant te zijn over onze manier van werken en het belang dat wij hechten aan IHB. De jongere wordt meegedeeld dat herstel na agressie of ander ernstig grens-

overschrijdend gedrag een evident gegeven is. Het is opvallend dat veel jongeren dit snel ervaren als een onderdeel van onze werking en dus als vanzelfsprekend. Het is ook opvallend dat andere jongeren na agressie wel eens durven zeggen tegen de jongere die ernstig grensoverschrijdend gedrag pleegde: 'jij zal moeten herstellen, hoor!'

Bij interne herstelbemiddeling is het naar onze mening van belang rekening te houden met een aantal werkingsprincipes zoals neutraliteit, vrijwilligheid, vertrouwelijkheid, transparantie. Binnen een residentiële context is dit geen evidentie en vraagt dit een goed doordachte houding en visie. We stelden al snel vast dat het hanteren van deze werkingsprincipes zoals ze theoretisch zijn beschreven niet zomaar toepasbaar zijn op onze afdeling.

Tegen het licht van de 'machtsvrije communicatie' in een 'rechtvaardige gemeenschap' neemt de meerzijdige partijdigheid een belangrijk plaats in. Hoe kan je als bemiddelaar een neutrale houding aannemen? Hoe kan je door beide partijen erkend worden als bemiddelaar?

Deze meerzijdige partijdigheid is een belangrijke basishouding van de hulpverlener-bemiddelaar. Het geven van erkenning aan beide partijen, het neutraal blijven, een luisterend oor aanbieden en het inlevingsvermogen worden soms sterk op de proef gesteld. Toch hebben beide partijen (of het conflict nu onder jongeren plaatsvindt of tussen een jongere en een begeleider), recht op hun verhaal. De hulpverlener-bemiddelaar stimuleert het luisteren met wederzijds respect en het samen zoeken naar een goede 'wijze' van herstel. Dit kan desnoods door 'pendelbemiddeling', het over en weer gaan door de bemiddelaar tussen de verschillende partijen. (Er wordt dan op een indirecte manier met elkaar gecommuniceerd zonder dat de partijen effectief met elkaar in contact komen.)

Deze houding van meerzijdige partijdigheid vraagt ook enige aandacht omdat op onze afdeling de bemiddelaar ook afdelingscoördinator is. Hierbij is zijn positie voor beide partijen (jongere en begeleider) er een van de 'meerdere'. Het is dan ook van belang om met beide partijen op voorhand een gesprek te hebben en het doel van het bemiddelingsgesprek uit te klaren. Hierbij krijgen beide partijen te horen dat er plaats zal worden gemaakt voor hun gevoel en hun mening zonder dat de coördinator hierover

een oordeel zal vellen. Het uiteindelijk doel is weer samen door de deur kunnen gaan en opnieuw kunnen samenwerken. Een voordeel is dat de coördinator zowel door het team als door de begeleiders vaak als meest 'neutraal' ervaren wordt. Hij dient een organisatiebelang, namelijk een goede onderlinge samenwerking. Jongeren stellen zijn positie minder in vraag juist doordat de coördinator niet interfereert in de dagelijkse werking. De afstand die de coördinatorpositie met zich meebrengt, bemoedigt net de mogelijkheid tot 'meerzijdige inleving'. Daarnaast speelt ook mee dat zowel jongeren als collega's enig ontzag hebben voor de positie van leidinggevende, wat een duidelijke meerwaarde is. Maar het is wel belangrijk dat de rollen en posities en ook de bedoeling van een bemiddeling altijd weer scherp worden gesteld. Een bemiddeling is geen straf, maar een poging tot herstel waarbij ieder een inspanning levert.

Als voorbereiding voor een herstelgesprek had de coördinator een gesprek met James. De jongen had iets van zijn individuele begeleider gestolen. Tijdens het voorbereidend gesprek werd stilgestaan bij de betekenis van het wegnemen van iets en werd gezocht naar 'wat' de jongere wou zeggen tegen zijn individuele begeleider en 'hoe' hij het vertrouwen kon herstellen. Hierbij kreeg hij duidelijk te horen dat hij recht had op zijn eigen mening, zijn eigen gevoel.

Ook tijdens het voorbereidend gesprek met de begeleider werd stilgestaan bij wat de begeleider graag wilde zeggen, wat zijn gevoel was bij dit gebeuren en wat hij verwachtte van het gesprek.

Deze voorbereidende gesprekken zorgden er voor dat beiden wisten wat ze wilden zeggen (of niet wilden zeggen) en deels gerustgesteld waren. Zo ontstond ook bij beide partijen meer ruimte om open te luisteren naar de andere.

Bij herstel op onze afdeling kiezen de jongeren of ze herstellen of niet. We merken soms (en dit is eerder zeldzaam) dat een jongere uit zichzelf een beweging maakt naar een andere jongere of het teamlid. Toch zit er een tegenstelling op het principe van vrijwilligheid en gelijkwaardigheid. Wanneer sprake is van fysieke agressie wordt herstel toch gezien als een *must*, wat betekent dat we dit verwachten van de jongere. Als de jongere weigert om een herstelbeweging te maken, dan krijgt hij de boodschap dat

we zijn keuze respecteren, maar dat hij dan niet kan deelnemen aan het leefgroepgebeuren. Sommige jongeren kiezen ervoor om op hun kamer te blijven, maar de ervaring leert dat allen na een tijdje toch de keuze maken om te herstellen. Bij dit alles is het voor ons, als team, van belang dat we de keuze laten bij de jongere. Daarnaast vinden we het ook belangrijk om de jongere te ondersteunen zodat de focus op de relatie kan worden gelegd en dat herstel niet wordt gezien als iets wat noodzakelijk is om weer naar de groep te kunnen.

Nadat de begeleider die dag met Gianni naar de winkel was gegaan, ontstaat een conflict. Gianni heeft het gevoel dat de andere groepsgenoten zijn nieuwe schoenen niet mooi vinden en verwijt zijn begeleider dat ze naar de verkeerde winkel gingen. Hij verwijt hem voor 'hoerenjong' en dreigt zijn kleren te verscheuren. Wanneer zijn begeleider Gianni aanmaant tot rust, wordt hij nog kwader en dreigt de begeleider te slaan. De tussenkomst van collega's is nodig om Gianni naar zijn kamer te sturen.

Er wordt afgesproken dat Gianni een herstelopdracht krijgt. De begeleider gaat hiermee akkoord, maar geeft te kennen toch zijn twijfels te hebben naar de zinvolheid hiervan.

De volgende dag komt de begeleider 's middags werken. Wanneer hij het bureau binnenkomt merk ik een glimlach op. Zoals afgesproken gaat hij bij Gianni langs om de herstelopdracht in ontvangst te nemen en nog even stil te staan bij het incident. Wanneer hij terugkomt in het bureau vraag ik hem hoe het herstel is verlopen.

Hij zegt: 'De herstelopdracht is een tekening die Gianni maakte, maar deze vind ik van minder belang. Voor mij gebeurde het herstel toen ik deze middag langs zijn kamer passeerde en Gianni naar mij zwaaide. Dit gebaar betekent meer voor mij dan de tekening.' Het feit dat deze collega (en klaarblijkelijk ook Gianni) het herstel van de relatie belangrijker vond dan de tekening was een mooi moment.

In onze werking weten jongeren dat wij fungeren als één team; dat betekent dat de zaken die zij vertellen en doen gedeeld worden in team, tenzij deze niet relevant zijn. De vertrouwelijkheid bevindt zich met andere woorden binnen het team. Ook weten jongeren dat wij in sommige situaties melding maken aan de ouders en/of aan de jeugdrechtsbank. Zo

worden nieuwe feiten gemeld of fysieke agressie altijd gemeld aan de ouders en de jeugdrechtbank. De belangrijkste reden hiertoe is dat deze zaken het behandeltraject van de jongere kunnen beïnvloeden. Als een jongere bijvoorbeeld veel fysiek geweld pleegt op de afdeling en agressief is tegen zijn bezoek, dan kan dit een invloed hebben op de snelheid van een (mogelijke) terugkeer naar huis. Uiteindelijk is de jeugdrechter de persoon die beslist over het definitief traject dat de jongere zal afleggen.

Het herstellen van relaties

Na een agressie-incident is een eerste reactie bij heel wat begeleiders dikwijls een van 'schuld en boete'. Begeleiders verwachten dat de jongere zijn herstel ervaart als 'straf' en zich 'schuldig' voelt. Het is van groot belang dat de begeleider erin slaagt om herstel te zien als een mogelijkheid om de relatie te herstellen en daarbij ook begrijpt dat de jongere hierbij een positief gevoel mag hebben. Zolang dit niet zo gebeurt, heeft herstel naar onze mening weinig kans op slagen.

Tijdens een wandeling in het park duwde Roy, een jongen van zestien jaar, de vrouwelijke therapeute tegen een muur en kuste haar. De therapeute verweerde zich en duwde hem weg. Roy liep weg. Verbouwereerd kwam de therapeute op de afdeling aan en deed haar verhaal. Hierbij kwam een golf van emoties bij het hele team los. Men was onthutst, ontgoocheld, kwaad, ... Een dag later werd Roy door de politie opgepakt en teruggebracht naar de dienst. Het duurde een tijdje voor de emoties binnen het team opnieuw tot rust kwamen en we konden nadenken over de doelstelling van de verdere behandeling en het herstelgericht werk. Een belangrijk onderdeel van het herstel bestond eruit een gesprek te organiseren tussen Roy, de therapeute en de bemiddelaar. In de voorbereidende gesprekken bleek immers dat bij de therapeute het gevoel om te 'straffen' de bovenhand had, zelfs in die mate dat praten over herstel steeds terugviel op 'dat is niet genoeg, hij kan er toch niet zo gemakkelijk mee weggomen'. Ze had tijdens de therapie sessies ervaren dat Roy niet gemakkelijk sprak en was bang dat hij niets zou zeggen tijdens het herstelgesprek.

De weerstand die bij begeleiders kan ontstaan na een agressie-incident is te begrijpen vanuit de onmacht die men ervaren heeft en het vertrouwen dat werd geschaad. Het is dan ook als bemiddelaar van belang om hier heel bewust mee om te gaan. Mijn ervaring leert dat de weerstand er mag zijn en dat juist de erkenning die men eraan geeft de weerstand doet verminderen. Het recht om 'dat' gevoel toe te laten en te mogen hebben zorgt voor innerlijke rust. Het vraagt de nodige focus bij de bemiddelaar om dit te zien en tijd te nemen om de weerstand te laten wegebben. Te snel overgaan tot het gesprek kan schade brengen aan de relatie tussen begeleider en jongere en ook tussen de begeleider en de bemiddelaar. Naar onze mening kan dit de meerzijdige partijdigheid in gevaar brengen. Het herstelgesprek wordt dan ook overschaduwed door de gedachte aan 'straf' en belemmert het denken aan herstel en verbondenheid.

Tijdens het herstelgesprek zelf kon de therapeute haar negatieve gevoelens, haar verwachtingen en haar teleurstelling verwoorden. Roy kon vertellen dat hij toch graag opnieuw in therapie wenste te gaan. Hoewel het voor hem niet evident was om te praten deed hij echt zijn best om enkele zaken te zeggen. Op een bepaald moment zei hij zeer stil 'sorry' en kon hij ook aangeven dat het 'niet oké' was wat hij had gedaan. Dit 'voelen' en 'horen' was voor de therapeute van belang om herstel toe te laten en de samenwerking weer een kans te geven. Ook merkten we dat het voor Roy een opluchting was om te horen dat hij nog gewenst was, dat hij terug in therapie mocht gaan en een nieuwe kans kreeg.

Interne herstelbemiddeling kan een meerwaarde betekenen binnen de residentiële setting wanneer deze voldoende afgestemd is op de doelgroep. Jongeren binnen onze leefgroep stellen heel wat gedragsproblemen. Deze zijn ontstaan door een veelheid aan factoren. Binnen een forensisch leefklimaat werkt men met jongeren die weinig 'taal' hebben. Deze jongeren groeien veelal op in gezinnen waar weinig woorden worden gebruikt en waar gesproken wordt via daden. IHB moet dan in de eerste plaats bij deze doelgroep sterk gericht zijn op het 'doen' en niet zozeer op het 'praten'. Door zaken te 'doen' (alleen of samen met) leren deze jongeren dat er woorden worden gegeven aan wat er wordt gedaan, waardoor zij geleidelijk aan leren om hun daden om te zetten in woorden.

Het steeds opnieuw samen herstellen van de muren die Bjorn toetakelde als hij kwaad werd zorgde ervoor dat er tijdens het uitvoeren ervan woorden gegeven konden worden aan de gevoelens, dat hij kon ervaren hoe fijn samenwerken was en zicht kreeg op hoeveel tijd het in beslag neemt om muren te repareren. Bovendien was hij ook trots op het resultaat, zijn kamer werd ook echt zijn kamer. Dit alles zorgde ervoor dat Bjorn zocht naar alternatieve manieren om met zijn kwaadheid om te gaan en dit ook met de begeleider besprak tijdens het uitvoeren van de herstelwerken.

Herstel is geen straf. Hiervan moet men sterk overtuigd zijn wil men aan het gelijkwaardigheidsprincipe kunnen voldoen. Anders bestaat de kans dat men te sterk vanuit een machtspositie gaat denken en handelen.

Toch is het niet bij elke jongere mogelijk om herstel op deze manier te verwezenlijken. Jongeren gaan dit proces vaak in met een functionele gedachte, 'als ik het goed maak mag ik weer aansluiten bij de groep'. Hoewel dit soms bij jongeren leeft, overwegen toch de benefits van herstel: keer op keer merken we de positieve invloed ervan op de relatie met de medewerkers en hoe dit rust brengt in het leefklimaat.

Bedenkingen en aanbevelingen

Het herstelgericht werken is langzaam gegroeid tot een vast onderdeel van onze werking. Hierdoor lijkt het alsof het evident is dat jongeren herstellen. Toch vraagt het heel wat energie om gefocust te blijven op het herstelgericht denken en vraagt het alertheid om niet te vergeten dat er na een begrenzing of een moment van sanctioneren van het gedrag een herstelbeweging volgt. Het betekent je wapenen tegen routines en vanzelfsprekendheden. Er hangt dan ook niet voor niets op de binnenkant van de deur van ons bureau een blad met daarop 'gewenning is onze grootste vijand'. Herstel zorgt ervoor dat er na conflicten een beweging wordt gesteld die opnieuw zuurstof geeft aan de relaties. Daarnaast zorgt het er ook voor dat agressie beter kan 'gedragen' worden door het team.

Door na een agressie-incident stil te staan bij de gevoelens van elke partij en op zoek te gaan naar de betekenis van dit gedrag, plaatsen we agressie in een ruimere context. Door herstel te installeren en de jongere

steeds de boodschap te geven dat we blijven geloven in hem en willen werken met hem, creëren we een optimaal en veilig leerklimaat. De jongere krijgt te horen dat hij niet wordt buitengezet omwille van zijn agressie, maar dat wij juist geloven dat we dit kunnen overstijgen door met hem te blijven werken. Dit zorgt er ook voor dat we als team ervaren dat jongeren na verloop van tijd hun agressie gaan reguleren. Hoewel IHB een grote draagkracht vraagt van het team, is het positieve resultaat hoopgevend.

Het is nog steeds een zoektocht om het juiste herstel te vinden bij elke jongere. De 'doe'-opdrachten vragen veel creativiteit van de teamleden en soms is het zoeken naar een gepaste herstelopdracht. Dit zoeken is belangrijk omdat we ons willen richten op een 'herstel op maat'. We willen niet vervallen in steeds dezelfde opdrachten zoals een kaartje maken, maar de jongere uitdagen om van zijn herstel een positief moment te maken.

Wanneer het gaat om verbale agressie merken we dat het zoeken is naar een evenwicht. Dit omdat verbaal grensoverschrijdend gedrag bij onze jongeren zo sterk aanwezig is dat wij dagelijks verschillende herstelbewegingen zouden moeten maken. We beperken ons hier dan ook tot incidenten die de persoon van de jongere/begeleiding erg kwetsen (bijvoorbeeld lachen omdat iemand stottert) of die de context van de jongere/begeleiding sterk raken (bijvoorbeeld lachen omdat iemands ouder niet meer leeft).

Na het maken van een kaartje, tekening, schilderij,... bespreken we met de jongere wat hij maakte en staan stil bij de betekenis hiervan. We proberen jongeren vooral bij te brengen dat er na agressie een breuk is in de relatie en een breuk hersteld kan worden. Vooral de positieve ervaring bij herstel is bij vele jongere een nieuwe ervaring.

Als slot

De laatste zes jaar is het herstelgericht denken sterk gegroeid door het oprichten van een nieuwe afdeling voor forensische jongeren en door het werken met deze jongeren en het team. Het feit dat het aantal agressie-incidenten de voorbije jaren een grote daling kent, heeft naar onze mening sterk te maken met de visie en werking van onze dienst. Door te investeren

in een basishouding van 'zorgdragende begrenzing', waarin de relatie een centraal gegeven is, stelden wij vast dat wij erin slaagden om de vele fysieke agressie om te buigen. Dit overtuigde ons geloof dat herstelgericht werken een hefboom kon worden binnen onze therapeutische setting.

Voor ons is herstel geslaagd als beide partijen opnieuw met elkaar op een constructieve wijze communiceren en het slachtoffer het gevoel heeft de opdracht als 'schadeherstellend' te ervaren.

Herstelgericht werken is naar onze mening bewust omgaan met relaties. Ook jongeren moeten leren 'sorry' te zeggen. Dit lukt pas als zij leren hoe belangrijk dit is en welke meerwaarde dit kan hebben in de relatie. De keuze tot uitsluiting vanwege agressie (verwijderen van de afdeling) is de laatste keuze, want vaak voor ons ook een destructieve keuze op relationeel vlak. Tot op heden is dit een keuze die wij nog geen enkele maal hebben moeten maken.

Referenties

- Bronfenbrenner, U., & Ceci, S. J. (1994). Nature-nurture reconceptualized: A bioecological model. *Psychological Review*, *101*, 568-586.
- Edgar, K., & Newell, T. (2006). *Restorative justice in prisons: A guide to making it happen*. Winchester: Waterside Press.
- Forensisch Centrum Teylingereind, & Hogeschool Leiden (g.d.). *Training TOPPM*. De training is in samenwerkingsverband voor en door medewerkers van Teylingereind ontwikkeld. Meer info terug te vinden op de website www.topleefklimaat.nl.
- Groeneweg, M., van der Helm, G. H. P., & Stams, G. J. J. M. (2013). When I don't get what I want, I take it because it's mine. I-D compensation and incarcerated adolescents in a delayed-return society: New evidence for Martin's theory. *Psychiatry, Psychology and Law*, *20*, 735-748.
- Habermas, J. (1988). *Recht en Moraal*. Nederlandse vertaling ingeleid door Wibren van der Burg en Willem van Reijen. Kampen: Kok Agora.
- Kohlberg, L. (1985). The just community approach to moral education in theory and practice. In M. Berkowitz & F. Oser (Eds.), *Moral education* (pp. 27-87). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Kunneman, H. (2009). *Jürgen Habermas: kritisch kampioen van het Verlichtingsdenken*. Lezing Universiteit voor Humanistiek, Utrecht. Lezing te zien op <http://collegerama.tudelft.nl/Mediasite/Play/68c4d85162764de3aaf6bef2329eded>
- Newell, T. (2002). *Restorative justice in prisons: The possibility of change*. Cambridge, U.K.: Institute of Criminology, University of Cambridge.
- Patterson, G. R., & Bank, L. I. (1989). Some amplifying mechanisms for pathologic processes in families. In M. R. Gunner & E. Thelen (Eds.), *Systems and development: The Minnesota symposia on child psychology* (pp. 167-209). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Sameroff, A. (2009). *The transactional model of development: How children and contexts shape each other*. Washington, DC: American Psychological Association.
- van der Helm, G. H. P. (2011). *First do no harm. Living group climate in secure juvenile correctional institutions*. SWP: Vrije Universiteit Amsterdam.
- van der Helm, G. H. P., Boekee, I., Stams, G. J. J. M., & van der Laan, P. H. (2011). Fear is the key. Keeping the delicate balance between flexibility and control in a Dutch youth prison. *Journal of Children's Services*, 4, 248-263.
- van der Helm, G. H. P., van Genabeek, M., Stams, G. J. J. M., & van der Laan, P. H. (2011). Violence in youth prison: The role of group climate and personality. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 1, 23-40.
- Van der Helm, G. H. P., & Stams, G. J. J. M. (2012). Conflict and coping by clients and group workers in secure residential facilities. In T. Oei & M. Groenhuisen (Eds.), *Progression in forensic psychiatry. About boundaries* (pp. 553-564). Amsterdam: Kluwer.
- van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., van Genabeek, M., van der Laan, P. H. (2011). *Group climate, personality and self-reported aggression in incarcerated male youth*. Amsterdam: Free University Amsterdam & the Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement.
- van Rhijn, A. (2007). Een kei met datum. Herstelbemiddeling in de P.I. Nieuwegein, 2004-2007. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4, 53-61.
- Wolthuis, A., & Vandenbroucke, M. (2009). *Schade herstellen tijdens jeugddetentie. Een evaluatieonderzoek naar herstelgericht werken in Forensisch Centrum Teylingereind*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

